

Jakab József életrajza.

Alig egy pár évtizede, hogy a magyar hon- és alkotmányvédelmi harc 1848—1849-ben a hazához és alkotmányhoz hű férfiak apróját—nagyját szabadságzászlói alá gyűjtve, Európa előtt két nagy ténnyel bizonyított be újból: a magyar nemzet életrevalóságát és hősiességét; mégis oly siettetett feledésnek indultak ama kor eszméivel és jelszavaival együtt közemberek és vezérférfiak tettei és szenvedései, mintha már is egy nagy időköz választaná el ama kort a mostanitól.

Miért e könnyen feledés? Az idő szelleme és a törekvések iránya más-e, vagy a mult sebeinek olykor eszély által parancsolt, de sokszor indokolatlanul alkalmazott, fátyollal borítása miatt nemzeti jellemünk készül megváltozni? Bennünk vagy kívülünk vannak-e az okok? S képzelhető-e a nemzeti közvéleménynek ily rövid időn, oly állandó megváltozása, hogy a mit csak a minap hazafi érdemnek tartott, most kételkedjék benne; a miben és a kikben büszkeségét találta, most már vagy feledje, vagy könnyelmű tévedők, s tán éppen bűnösök színében lássa őket? Mi ama történetek és történeti egyének és e napok emberei s közvéleménye között az okszerű összefüggés és párhuzami eredmény? Mikor s kifog ezekre pragmatikailag igaz feleletet adni?

Bár mint legyen, előttem kötelességnek látszik az, hogy, mielőtt a mai politikai irány arany szemeresét és iszapot együtt sodró áramlata végképp kitörölné az érintett kort és emlékeit, megpróbáljuk a mentésre érdemest megmenteni, a mi jó és szép alkotás volt fentartani és tovább fejteni, s a cselekvő egyének nevét fentartó és a tények okait kiderítő adatokat lehetőségig részletesen feljegyezgetni, hogy azoknál fogva amaz időnek és eseményeinek egykor igazságos és történetileg teljesen hű képét lehessen adni.

Én ama kor egy kis körben híven munkálkodott cselekvő férfit ismertetem; a mai ifjuság előtt egy gazdag készülségű, erős jellemű s pályája kezdetén elhalt ifju tanárt, egy sok tekintetben

vonzó alakot mutatok fel ez életrajzban, a kit lelkének heve, fokozva az erőszakuralom téves lépései által, magával ragadott; egy vesztett csata következménye a haza határain kívül sodort; a szabadság égő tüze és honvágy zászló elhagyásra, elveinek szigora hozszason a számkivetés keserü kenyerére kényszerített; a kinek tehát rövid tanári pályája, önkénytes számkivetésének sok viszontagságai s azok közepette tanusított fenkölt észjárása nem csak figyelemre és benső rokonszenvre méltók, de tanulságteljesek is.

A kitünő bujdosó emlékének életrajzi fentartásával ez évszaki irat szerkesztője programja szerint cselekszik, én ifjuságunkra kívánok hatni, mindketten a „K. Magvető“ olvasóinak tett egy korábbi ígéletünket váltjuk be. A ki előtt a most mondottak nem közönyös dolgok, olvassa el e sorokat; a kit untatná, ne vegye kezébe.

Jakab József, Jakab Elek történetírónk testvéröccse, Maroszcéken Szent-Gericzén született 1821 október 29-én, czimerleves nemes székely családból; atyja id. Jakab Elek, maroszéki táblabíró, falujában egykor első birtokos, értelmes mezei gazda; anyja Szabédi Szekeres Jusztina, a jó falusi magyar gazdaszszonyok élő képe volt. Erkölcsei nevelése már kis korában jó úton indult meg: atyjának fiai nevelésére irányzott törekvései, azok dologhoz szoktatása és vallásos érzése, anyjának gyöngéd szeretete, rendes, takarékos házvitele és tiszta erkölcsisége voltak e tekintetben az iránymutatók; míg az apai háznál látott jó példa és a szent-gericzei nép példányszerü munkássága már mint ifjuban felköltötték benne a munkaszeretetet s az önállósági hajlamot, egyszersmind testalkata és ereje kifejlődését is előidézvén: addig, különösen az anyai gyöngédség, érzései nemesítésére s a jellem alakulására volt jótékony hatással.

Tanulását a szentgericzei unitárius hitfelekezeti iskolában kezdette, s itt a hires székely néptanító Tiboldi bácsi-nak kedves tanítványa volt. 1830 szeptember 1-én szülői a székely-kereszturi unitárius altanodába vitték, hol számos osztálytársai közt már az első évben második, nem sokára első lett szorgalmas és kitünő tanulásáért. Kilencz évet töltött e tanintézetben. Hallgató, csendes magaviseleteért, értelmes tanulásáért tanítói és előljárói szerették, s nem egyszer kitüntető jutalomban (praemium) is részesült. Tevékeny részt vett a kereszturi ifjusági —ugynevezett— olvasó egy-

let megalakításában, melyre az eszmét Kolozsvártt tanuló bátyja adta, s a megalapítást ugyanannak csaknem rendszeressé vált levelezése által, és utasítása szerint Péterfi Sándor, kereszteri iskola-főnökkel hajtotta végre. Ez egylet formasierüleg 1837-ben novemb. 7-én alakult meg, s úgy látszik, hogy tagjai s irodalmi munkásai közt Jakab József az elsők között volt; legalább egy 1839-ben pályadijt nyert „Temető“ czimű elbeszélése, és az, hogy az iskola könyvtárának szép ajándékot tevő Jakab Gergely emlékünnepe, 1839 martius 12-én, az ifjuság nevében emlékbeszédet tartani ő bízott meg: értelmi kitünésének már ekkori elismerését tanusítja. Kereszteri utolsó három éve alatt a bátyjával való levelezés nagy befolyással volt fejlődésére, a ki élettapasztalatait, tanulmánya eredményeit és a kolozsvári iskolai és társadalmi szellemet terjedelmes levelekben, a testvéri szeretet melegével írta le, figyelmeztetve őt a tanulás mellett a magyar irodalom jeles termékeinek olvasására, valamint a nyelvek tanulására is. Ez által a fogékony keblű alsóbb gymnásiális ifju lelkébe korán át lön plántálva a nemes czélokra törekvés szelleme, s ez által a sziv ifju botlásoktól megóva egyszerűsmind az értelem is gyorsan és nagy mérvüleg fejlődött. Jakab József a gondolkozásmód azon érettségi fokát érte el már Kereszturon, hogy Kolozsvárra kijövetelével azonnal figyelmet költött maga iránt; — ő úgy szólva bátyja vállain állott. Itt gyökerezett szivében az iránt való azon mély szeretet és tisztelet, melyről gyakran csaknem rajongó kegyelettel emlékezik leveleiben, s mely vele bátyjában az ő legjobb barátját, élete kalauzát és jóltevőjét tekintette.

Kereszturon végezvén, 1839 szeptemberben a kolozsvári főtanodába ment. Midőn a várost, az unitáriusok itteni virágzó főtanodáját, tanárait és ifjuságát megismerte, pályája kilátásaival azonnal tisztába jött, magát kortársaival egybehasonlítani alkalma nyílt, egész lelkesedéssel ír „vágyai szép honából“ szülőinek, hálás köszönetet mondva nekik, hogy verejtékek árán is már majdnem 10 év óta taníttatni, érette költekezni, őt „a szép erkölcsök és tudományok oskolájában neveltetni“ nem fősvénykedtek. „Kolozsvárral meg vagyok elégedve — írja 1839 oct. 1-én kelt levelében — csak az a baj, hogy az embernek örökké ágaskodnia kell, ha ismertetni akar, különben porba sülyed. Az erkölcsi megromlás nem oly nagy, s nem oly hamar történik, mint némelyek mondják; ne akarjon az ember és nem romlik el“.

Körülményeivel, helyzetével kibékült; bátyja Elek, mint korábbi s a főtanodai étellel és a városi viszonyokkal már ismerős deák, most is, mint eddig, e tekintetben utasítója és segítsége volt. Az iskolai berendezésnél Jakab József két legjobb barátja és osztálytársával: Gál Zsigmonddal és Albert Jánossal egy lakszobába osztattak be; együtt tanultak és étkeztek. Anyagi gondok nem igen nyomták lelkét, ha igen is, philosophusi önmegadással tűrte. Költségei tárgyát deáki egyenruhája és ebéde tették, mit szülői habár némi megszorítással fedeztek. És ez neki elég volt; takarékos természetű kevéssel megelégedett. Fizető tanítványa már az év elején volt, olyat azonban, a ki ebédet adjon, csak 1840-ben kapott, mikor is tanítványával együtt az akkor igazgató tanár, Brassai Samuelnél levén ebédje-vacsorája, ez által alkalmat nyert e közlékeny tudósunkkal naponta érintkezni, s annak bőv ismeretei kútfejéből szellemi gazdagságot meríteni. E ritka tudósunknál ébredt fel benne s fejlett ki határozottan a nyelv-, szám- és természettudományok iránti kiváló vonzalma, minek tulajdonítható nagy értelmi ereje.

Főiskolánk akkori ifjúságának minden tehetségesb tagja kötelességének tartotta az ekkor már virágzó olvasóegyletbe ¹⁾

¹⁾ Ez olvasó és irodalmi egyet történetét megírta s Kolozsvárt 1867-ben kiadta Kozma Ferencz, tisztelt barátom. „A kolozsvári unitarium Collegium ifjúsága olvasó és irodalmi körének multja“ czimű munkának „az olvasó és irodalmi kör alakulását megelőző idők“-ről szóló részére már megjelenése óta van valami mondani valóm; de eddig még a mostanihoz hasonló alkalmam sem volt rá. Olvasóim megengedik tán a csekély kitérést, ha megjegyzéseimet — a netáni elfeledés helyett — itt ezúttal megteszem. Czímzett munka hivatkozott helyén az van kimondva, hogy az oskolánkban létezett s létező irodalmi mozgalmak kezdetét sem írott, sem élő kútfők nyomán az 1829—30-ik oskolai évnél feljebb nyomoznunk nem lehet, s nincs okunk hinni, hogy ily mozgalmak léteztek volna, sőt — ama munka szerint — elég okunk van feltenni, hogy a mondott évek előtti viszonyok között a nemzeti nyelv és irodalom művelésének gyenge lábón kellett állani oskolánkban és az ifjúság között.

Erre nézve én másforma meggyőződésre jutottam. Látva azt, hogy felekezeti oskolánk elejétől fogva minden időben számos kitünő író adott ugy nemzeti, mint egyházi irodalmunknak: nem képzelek olyan korszakot, melynek ifjúságát a nemzeti nyelv és irodalom művelése erősen ne érdekelte volna. Egyházunk szertartása teljesen magyar volt; a régilatin énekeket már Dávid Ferencz paptársaival magyarra fordította; hathatós egyházi beszédeit magyar nyelven tartotta; ez volt egyházunknak elejétől fogva szertartási s belközlökedési nyelve; sőt az unitárius és protestáns egyházak nevelési rendszerének, egyházi szertartása magyarságának köszöni első sorban tisztán fenmaradását a magyar nyelv. Van rá ugyan példa, hogy főleg kitünőbb halottak felett latin oratiók és epicediumok is tartattak,

beállani. Jakab József is már az első félév elején, mihelyt az egy-
let megalakult, beállott abba, s munkás, lelkes tagja volt hat éven
keresztül. Olvasott, irt, szorgalmatosan; gyakran választá meg az

de ez nagyon kivételes. Hogy pedig legjelesb tudósaink hittani műveiket többnyi-
re latin nyelven bocsátották közre, az nem lehet mérvadó, mert ama munkák nem
csak a mi népünknek, hanem és főleg a tudományos világnak voltak írva, melynek
nyelve a latin volt. Hogy ifjuságunk részint már az iskola falai közt, részint azok
elhagyása után a magyar nyelvet előszeretettel és avatott kezekkel művelte, arra
nézve fölös példáink vannak. Már a XVI-ik század végén — hogy csak a költé-
szettel foglalkozókat említem fel — ott van Enyedi György, Bogáti Fazakas Mik-
lós, Bazilius István, Csanádi Demeter, Valkai András; a XVII-ik században To-
roczkói Máté, Petki János, Pécsi Simon, Tordai Máté, Tordai János, és Varsolci
János; a XVIII-ik században Fosztó Uzoni János, Horváth Boldizsár, Losonczy
András, Szentábrahám Mihály, Felvinczi György, Géjza József, Várallyai Mihály,
mindenik tisztességes irodalmi nevet szerzett magának.

Hogy a lefolyt századok során némi irodalmi egyesületek is voltak az if-
juság közt, azt az ifjuság testületi életéből következtethetjük; sőt egy ily szűkebb
körű egyesület létét egy 1698-beli egykoru kézirati versgyűjtemény — mely Jakab
Elek ur birtokában van — kétségtelenné teszi. E versgyűjtemény több vegyes jegy-
zetekkel együtt két külön részben latin és magyar verseket foglal magában. A la-
tin gyűjtemény czime: „Montis Heliconis Tenellus foetus, quem ex mutui amoris
delitio susceptum, Castaly roris aspergine atuncque tinctus Classis Poeticae pu-
sillus grex cum satis in pectore tumultuari sensisset tandem felici adjutus Luci-
nae praesidio in schola Unitata. Claud. Anno 1698 die 16. X-bris placide peperit.“
E gyűjtemény a következő tanulók verseit foglalja magában: Kolozsvári Pál, Hu-
nyadi Ferencz, Kőkösi László, Váró Mihály (a későbbi jogtudós), Árkosi András,
Ernye István, Árkosi Pál, Gyerőfi György, Árkosi József, Árkosi Mihály, Szent-
királyi Pál, Ziznácsky Tóbiás, Gálfalvi János, Bolgáczi György, és Vadadi Simonét.
A magyar gyűjtemény czime: „Magyar versek . . . melyek declamaltattanak a Ko-
lozsvári Unitt. Scholában levő Poetica Classis alumnusi által 1698 Esztendőben
Karácsonhavának XXIX napján“. Irtak e gyűjteménybe: Ziznácski Tóbiás, Der-
si Aeneás, Maxai Ferencz, Kövendi György, Kénosi György, Kilyéni Pál, Kilyéni
Ferencz, Szindi Ferencz, Szentmiklósi István, Domboi Daniel, Szentábrahám
Mihály, Bora Sámuel, Kőkösi Dániel, Karácsonfalvi Dániel, Szentkirályi István.
Fekete Daniel, Miklósi Pál, Homoródi András, Szombatfalvi György.

A mint a szövegből kitetszik, e versek nem csak iskolabeliek, hanem vá-
rosi hallgatóság előtt voltak előadva, s kiki saját versét szavalta. A poéták clas-
sissának választottja Ziznácski Tóbiás (lengyel fiu) „a kis nyáj nunciúmát“ előad-
va, a jelen levő patronusokhoz többek közt így szólt:

„Pallas, bölcseségnek királyné aszszonya,
Mint drága gyöngy, gyémánt, nap, arany korona,
Ugy ragyog; itt lakik — s mint szép regioba:
Tűtöket is fogad ékes ndvarába.

egylet közhivatalnokának; most pénztárnok (dulló), majd gazda, ellenőr, jegyző, elnök, vizsgáló biztos, újságolvasó vagy a propylaeumok szerkesztője volt, szóval, minden hivatali fokon találkozunk

Gymnasiumunkban — mely rendes alkotmány —
Szépen virágozik a tiszta tudomány,
Mennyégből származott isteni hagyomány;
Ennél az ég alatt nincsen szebb adomány.

Helicon hegye ez, itt lakik Diána;
De ha elhagyatik lészen igen árva

Ámde hogy Heliconjuk hegye elhagyott és árva soh' se legyen, arról az ifjuság jó géniusa gondoskodott a különböző koreszméktől terhes századok mindenikében.

A mi a XIX-ik század első három tizedében oskolánkban élt ifjuságot illeti, arról sem, és még inkább nem mondhatnók, hogy a nemzeti nyelv és irodalom iránt kevésbé érdeklődött. Már a mult század végén éppen Kozma t. barátom nagyatya, Kozma Gergely, tanítványa Gedő József s több kortársuknak volt egy kis irodalmi egyesületük. Molnos, Fűzi, Szász Mózes, Sylveszter — jeles papok és tanárok s a Döbrentei-féle irodalmi egyesület tagjai — első kísérleteiket szintén ily irodalmi körben tették meg, s tanárságuk idejében a tehetségesb ifjakat írás és olvasásra buzdítani nem mulasztották el. A népköltő Tiböldi, Farkas Sándor, Martonosi Gálfi József, később Székely Sándor — ki a Döbrentei Erdélyi Muzéumban (V. füzet. 138—141 ll.) 1816-ban megjelent „Az ember“ című költeményével írói körökben nagy feltűnést okozott s a Hébéékben megjelent „Rege Bécs ostroma idejéből 1693“ (Hébé 1824. 57—64 l.) Dierniász (Hébé 1825 347—357) című hős költeményeivel, „Vínvela halálára“ irt (Hébé 1826. 221 l.) búdalával, majd az Aglájában (II. k. 71—84 ll.) közölt „Mikola Mariá“-ja! és ugyanott (IV. k. 70—92 ll.) közölt „Hunyadiról“ szóló „Hattyu eposz“-ával költői dicsőségét megalapítá s ki egyszersmind Vörösmarty és Czuczornak úttörő előde volt — szintén nem kis érdeklődést tanusított az irodalom iránt. A Mátéfi Ferencz, Simó Károly (az ifju Werther fordítója) és a magyar nyelvről irt kitérő műveiből ismeretes Gyergyai Ferencz barátok olvasó köre; Kovács István, ki utolsó éves deák korában már a poesis köztanítójává lett; továbbá Koronka László, Mikó Samu, Gál József, Demény Farkas, Kiss Mihály, Mikó Ferencz, Koronka Antal, ki „A boldogság“ és „A meghült kebel“ című költeményeivel a Hébék 1825—26 folyamában nyilvánosság elé lépett: — az 1830 előtti ifjuság válogatottjai — mindenik foglalkozott irodalommal, s ily célból, habár nagyobb körű egyletet nem alkothattak is, legalább ketten hárman egyesültek és önképzésükön munkálkodtak.

Az olvasmányok tekintetében sem volt már oly szegény irodalmunk; Kazinczy irodalmi törekvései nem voltak ismeretlenek, Anyos, Rajnis, Baróti Szabó, Bacsányi, Virág, Dajka, Csokonai, Kisfaludi S. Berzsényi, Kölcsei, Bajza nevei ismert és tisztelt nevek voltak az itt felemlített ifjak és kortársaik előtt. Különösen

vele. Az elnöki és jegyzői hivatalt mindig gondosan kidolgozott beszéddel foglalta el és olyannal hagyta oda. Az egyletnek úgy szellemi, mint vagyoni ügyeit szíven hordozta. Az 1839—40-ik tanévtől — az 1844—45-ik tanévig bezárólag az egylet jegyzőkönyveiben nevével igen gyakran találkozunk; az egylet ügyeiben megbízatást vesz, jelentést tesz, indítványoz, véleményeket egyeztet, egyleti hivatalnokok számára írásbeli útastást dolgozik, pályamunkákat ír, sőt nem egyszer bírál; megjegyzésre méltó, hogy a természethistoriai könyv ajánló bizottságnak csaknem állandóan tagja volt. Nevezetes, hogy már első éves kolozsvári deák korában az 1839—40-ki tanévben, az Iszlai főgondnok által három pályakérdésre tűzött pályadíjak egyikét „a törvények megtartásáról“ irt szép tanulmányával Jakab József nyerte el, a midőn a más két pályakérdésben vele egyidejűleg testvérbátyja, Jakab Elek, s egyik legjobb barátja, Tibald Sándor, lettek pályanyertesek.

Ez olvasó egylet ezen kori belső életéből s az uralkodó fegyelemről megemlítendőnek látom azt, hogy az 1842—3-ik tanévben egy közgyűlésen vita hevében egyik egyleti tag Jakab Józsefet illetlen szóval és magaviselettel megsértette, mire az elnöktől elégtételt kérvén: a közgyűlés egyhangulag határozta el, hogy a sértő addig társaság tagjának nem tekintetik, míg Jakab Józsefet meg nem követi.

Egy más figyelemre méltó esetet is érintek. Az olvasó-egylet 1842 — jun. 4-én Farkas Sándor emlékét ünneplé; az ihletett ifjuság az emlékbeszédek után még sokáig együtt maradt, s a hazafias nemes lelkesedés nyilatkozatainak szabad folyamot engedett. Egy indítványra felolvasták Farkas Sándor Washington sírjánál tett elmélkedését, mire fel-felriadt a lelkesedés kitörő szava: „Éljen emléke, éljen szelleme köztünk!“ Egy ifju — Dániel Gábor, jelenleg Udvarhelyszék főkirálybírája — az ifjuság által bálványozott

1820 után Burján ismeretes könyvsere-üzlete által a magyar classicusok megszerzése iskolánk minden jóra való és módosabb ifja előtt könnyűséggé vált. Az is köztudomású dolog, hogy Pater, Koros, Méhes és Deáki Filep Sámuel — mind irodalmi férfiak — kész örömet, sőt kínálva és útnutatólag szolgáltak a legjelesb olvasmányokkal kiválóbb ifjainknak, mit azok mohó vágygyal fogadtak s abból szellemi nyereséget vonni el nem mulasztották.

Ennyit Kozma t. barátom művének felhozott bevezető szavaira. Ugy hiszem, a mondottak után bővebb bizonyítás nélkül is hitelre talál az az állításom, hogy az olvasó egylet alakítása előtti idők ifjusága a nemzeti nyelv és irodalom iránti érdeklődése tekintetében, méltó előde volt az egyletet megalkotott és évtizedek során fentartott különböző korbéli ifjuságoknak.

N. J.

Kossuth Lajos képével lepte meg az egyletet, mely viharos „éljen“-zések között azonnal közszemléce függesztetett ki. Jakab Elek a Deák Ferencz képének rögtön megvételét hozta ajánlatba hasonló „éljen“-zés között. Majd Jakab József emelt szót, a népszabadság bátor bajnoka, Erdély legnagyobb embere: Wesselényi Miklós mellett, s az általa épp akkor szervezett harmadik kisedetóvoda alapítása alkalmából, több hazafias tetteit felsorolva: őt mint az emberiség jól tevőjét élte, szünni nem akaró „éljen“-zésre indítván társait is hazánk e nagy fia nevével.

Ez időben a politikai átalakulási mozgalmak erősen hatottak az ifjuság szívére. A megifjulásnak indult nemzet-élet sejtene engedte a jövő képet; az ország és vármegyék gyűlési termében tartott szónoklatok, a haza jobbainak egy Wesselényi és Kemény Dénes által erős karokkal tartott zászló alatti tömörüléscjelzé a politikai légkör megtisztítására támadó vihart, és ama zászlók győzdelmét. Azt mondja egy író: az ifju fejébe szívében át mennek a gondolatok, mint a férfi szívébe a fön át az érzések. Itt van az ifjak szabad-elvüisége forrása. Jakab Józsefet is megragadta a kor szabad szel-leme: tanult és ismét tanult; célja nem kevesebb vala, mint az, hogy — habár mint egyszerű községi lelkes is — a kor színvo-nalán állva, a vezetésére bizott népet is értelmi miveltségben egy-kor magához emelje fel. Benne már ekkor egy nem köznapi lélek és jellem vonásai mutatkoztak. Sokszor beszélt barátinak afelől, minő magasztos hivatása van amaz ifju nemzedéknek, melynek ők is tagjai; csak érteni kell — úgy mond — e hivatást; ő úgy látszik értette azt, s éppen ennek befolyása alatt határozta el magát. Kortársai mondják felőle, hogy ő ez időben elhatározásaiban gyors volt és mégis többnyire biztos itéletü; a célfelé törekvéseiben kitartó, állhatatos; a meggyözödés alkotásban kritikus, de hajthatatlanul szilárd; a rábizottakban pontos és lelkiismeretes; a mire vállalko-zott, attól sem akadály, sem veszély el nem tartoztatta; az embe-rekről való vélemény-mondásban óvatos; előítéletet nem ismert s gyülölte és gyarlónak tartotta, kit az vezérelt; ezért volt, hogy barátai és pályatársai véleményére mindég hallgattak, tőle tanácsot kértek, s azt rendesen követték. Jó indulatu, de barátságával tola-kodó nem volt. A tudomány mindenik ágát tisztességesnek tartotta s tanulmányaiban azokra figyelmet fordított; előszeretete azonban inkább a szám- és természettudományok felé vonzotta; a nyelvtudo-mányt — miben páratlan volt főiskolánk ifjusága közt — csak eszköznek

tekinté az előbbiek megszerzésére. A mit tudott, azt határozottan tudta. Feleletei az osztályokban és közvizsgákon inkább egy ismeret-gazdag és gondolatait szabatos folyékonyssággal kifejező ifju tanár előadásaihoz hasonlók, mint egyszerű colloquiumok voltak.

Kortársaitól hallottam, hogy a tisztelt emlékü Gedő József, egy vizsgálója alkalmával feleletét egész gyönyörűséggel hallgatván végig, azon megjegyzéssel fejezte ki elismerését a jelenvolt tanárok és vizsgálók előtt, hogy ha Jakab Józsefet a status tanárrá kiképzése céljából külföldi egyetemekre küldeni elhatározná, mint consistor nemesak támogatná e határozatot, hanem magából is örömet áldozna 300 frtot a költségek hordozására.

Az elismerés számos jelével találkozott ugy az ifjuság, mint tanárai részéről is. Mihelyt 1843. nyarán elvégezte gym. tanulmányait, azonnal köztanítóvá neveztetett ki, s mint ilyen 1843. szeptemberben a tanítást meg is kezdette. A kiket mint magán vagy köztanító tanított — ma többen magasállásu férfiak — hálával emlegetik nevét, áldják emlékéit rendszeres, észszerű tanrendszeréért, cszes, finom bánásmódjáért.

A kiténtetés egyik szép jele volt az is, midőn 1843. szeptember elején a főtanodai ifjuság, daczára annak, hogy több régi deák volt még előtte, őt választá meg az üresedésbe jött másod főnöki (senior) hivatalra, és az igazgatóság felterjesztésére, az Egyh. Képv. Tanács is (sept. 10-én 171 f. sz. alatt) megerősítette őt a közbizalom által neki juttatott szép állomáson.

Szülőinek, testvéreinek, barátinak, pályatársainak és tanárainak egyaránt öröme telt az ő szép előhaladásában. A kit sokan szeretnek, az maga másoknál sokkal jobban tud szeretni. Ilyen volt Jakab József is. Tanárainak jobb tanítványa, tanítványainak nemesebb lelkü tanítója, barátainak bensőbb barátja, szülőinek és testvéreinek engedelmesebb és háládatosabb fia illetőleg testvére, mint ő, nem volt.

A társaságot szerette; élt annak előnyeivel. Szabad óráiban társai felkeresték, egész kis „Consilium bonum“-ot képeztek nála, s pipaszó mellett oly eszmeeseréket folytattak, mik tisztességére és hasznára váltak mindeniköknek. Neve napját társai rendszeren ünneppé tették; szüleitől ilyenkorra „egy pár kupa jó szentgericzei bort“ szokott kérni, meghagyva, hogy „a kupa jó nagy legyen, körülbelől ugy egy vedres.“ Jó magyar dohányról édes anyja nem feledte el gondoskodni, mely gyöngédségért naivul írta meg anyjának, hogy „ő most is olyan szerető engedelmes gyermeke, mint volt a

régi szép időkben, midőn anyja őt pipe-csordája gubernátorává nevezte ki.“ Szülőihez, tervéreihez jó, gyöngéd, figyelmes és nemes bánásu volt a szó legtisztább értelmében.

Kolozsvárról egész tanulói pályája alatt alig nehányszor távozott, akkor is vagy legatióba, vagy haza, szüretre. Az 1841. évi nyári szünidejét egyik tanítványánál Abrudbányán töltötte; itt ébredt fel benne a bányászat iránti vágy, mely később e pályára lépni ösztönözte. Kolozsvár volt állandó tartózkodási helye; tanult szorgalmasan kora reggeltől, késő éjszakáig. „Én itt vagyok Kolozsvártt — írá 1843 július 28-ról édes atyja egy tudakozó levelére válaszolva. — Istennek hála jó egészségben és oly meglelégedéssel minden szegénységem mellett is, hogy csak jó szülőimnél lehetnék meglelégedettebb; azon meglelégedéssel azonban nem engedi a szükség az ittenit felcserélnem; mert itt, a mellett tanulhatok is, a tanulás-hoz pedig — tudja édes apám — nagy kedvem van. Most az angol nyelvvel foglalkozom; remélem, hogy őszig anynyira megyek, hogy aztán nem kell mással magyaráztatnom, ha vagy egy angol könyv előmbe fordul, vagy egy angollal találkozom Francziául meglehetősen tudok már; oláhu is tanulok mindennap egy-két órát; a szükségesebbeket már tudom.“

Maga erejéből akart céljához eljutni; „csak egészség legyen, a többit megadja Isten és a szorgalom — írá egyszer szülőinek. — Én egészséges vagyok, bár dolgom anynyi, hogy, egy pillanatot sem vesztegetek el, s mégis alig érkezem 4—5 órát alumi, éjszakánként; ennélfogva oly jól telik az idő, hogy alig veszem észre, a mint telik egyik hét a másik után.“

Selmeczeze való tanulásbeli előkészületeivel 1844. tavaszán már készen volt; kevés pénze is volt már, de még nem elég, hogy 1500 frnyi előirányzott költségét fedezhetné. Husvétra legatióba ment, honnan „jócska csomó pénzzel“ jött vissza. „De nem ártana — ugy mond — ha több lenne is, mert 1500 frt sok pénz, s míg enynyit össze nem kaparok, sokat kell futni, fáradni; enynyi nélkül pedig nem akarok Selmeczeze menni.“

Selmeczeze menetelétől azonban sorsának egy más fordulata tartoztatta el; 1845. elején tudtára adatott, hogy egyházi főtanácsunk őt nézte ki legközelebről külföldre küldendő academita jelöltjéül s felszólítatott, hogy eziránti kérelmét a főtanács-hoz adja be. Megfontolva a körülményeket: kérelmét beadta.

Annak eldölteig pedig kilátásba helyezett új pályájára készült

s hogy nevelése teljesb legyen: 1845. márczius 14-én kiindulva Erdély nagy részét beutazta; ez útjába ejtvén N.-Szebent, ott bátyját — ki a kincstárnál volt alkalmazásba — felkereste, vele jövőjére vonatkozó tervét megbeszélte s így tért vissza Kolozsvárra, folytatni tudományos útjára előkészületeit.

„Foglalkozásim közt igen sokszor feltünik jövőm, s gondolkozom annak minél czélirányosabb megalapításán — irá 1845. aug. 10-én édes atyjához, — minél hamarább küldendő levelében szeretném, ha tudatná édes apám, hogy teendő külföldi költséges útam-ban magát kissé megerőltetve, mintegy menynyivel segíthetne. Én ugyan az apám segedelmét sok tekintetben nélkülözhetném, de apámnak szeretném juttatni azon érdemet, hogy fia a maga költségén látogatta meg Angliát vagy Franciaországot Édes apám igen jól tudja, hogy 9 év óta én szinte egészen a magam erőmön járok, mindent magam vívtam ki magamnak: ugyan hogy esnék majd boldogságom, ha meg kellene lelkiismeretinek vallania, hogy: biz ennek eszközlésében kevés részt vettem. Édes apám — így folytatja — nem ért félre engem. Ha nem teszen semmit is, szeretni fogom, s hogy tegyen, csak apai büszkesége, dicsősége emelésiért szeretném.“

Sorsa az almási 1845. aug. 24—28-ki zsinati főtanácsban dönt el. Kérélmé felolvastatván, abban azon elhatározott szándékát nyilvánította, hogy ő magát valamelyik oskolánk melletti tanárkodása és evégre való kellő kiképezhetése tekintetéből külföldi felsőbb oskolákra menésre szánta el, s ezen czélja kivitelére magának az egyház részéről segílyt kért. Az akkori körülmények egy ifjunak köztanítóvá leendő előkészítettését igényelvén, ajánlata és kérélmé elfogadtatott s kiküldetése határozattá lön. „Minekutána köztudattal megegyezőleg — így hangzik a 16 pont alatti határozat — főiskolánk jelenlevő tanárai a kérelmes ifjat észbeli tehetségeire s erkölcsösségére és magaviseletére nézve kedvező oldalról ismertették, egyházi főtanácsunkkal, ezen ifju egyenlő akarattal, a közmegvizsgáztatás alóli feloldoztatás feltétele alatt elválasztatott statusunk részére külföldi felsőbb oskolában kiképzendőnek, oly hozzáadással azonban, hogy ő is magát statusunk szolgálatjára szokott módon elkötelezze, kivántató költségei fedezéséről egyh. főtanácsunk maga redén fog gondoskodni. A képviselő Egyh. tanácsra bizatván, hogy minekutána a kérelmes a kellő elkötelezését megteszi, szükséges bizonyítványát beadja, útilevél kieszközléséről maga rendén gondoskodjék“.

„Ez alkalommal — olvassuk alább ama jegyzőkönyvben — Kriza János atyánkfia Gedő József aának azon ajánlatát és illetőleg kötelezvényét terjeszté elő, mely szerint Gedő József aa. azon esetre, ha Jakab József külföldi felsőbb iskolákra küldendőnek statusunk részére elvásztatik, az ő költségei fedezésére 300 ezüst rftokat ajánl és magát kötelezi kifizetni. Minckutánna Gedő József atyánkfiának azon nyilvánított óhajtaása az előbbi pont alatt teljese-
dést nyert, feltételezett ajánlata elfogadtatván, ezen aának statusunk javát munkálni és előmozdítani törekvő több ízben tapasztalt buzgalma, elismerése mellett e. főtanácsunk méltányló köszönetet szavaz, és azt megirandónak, nyilvánítandónak elhatározta.“

Jakab József tanulásbeli igyekezete meglelt jutalmazva, képzettsége egész egyházunk és különösen annak egyik jelese által szép elismerésben lón részesítve; határozottá lett az is, hogy még egy év előtt a kitűzött academiái útra nem indulhat, azon idő alatt a K. E. tanács közbejöttével peregrinatio útján gyűjtsön magának segedelmet“. Célja tehát el volt érve. „Oh anyám lelkem, mint örvendek József célhoz jutásán — írta édes anyjához sept. 10-én testvére Elek az örömhír első benyomása alatt — mint megkönynyebbültek vállaim, midőn tőle az örvendetes hirt vevém. Nagy lépés az övé, édes anyám, s ritka szerencse! Főként mert hamar jött. Lelkemre mondom, több örömet nem fogok érezni 10 év alatt. Én áldom a gondviselést, szeretem őt e szép diadaljáért, anyám pedig érezze a legnagyobb anyai örömet, hogy oly fiat szült, ki tán egykor büszkesége leend vallásunknak“.

Jakab József a következő évet is előkészületekkel töltötte el. Tanulmányi készületeivel csakhamar készen volt, csak útlevel s ajánló levelek szerzése és az almási zsinati főtanács felhatalmazása alapján önmagának hitrokonainktól segílyt gyűjteni volt még hátra. Ugynevezett peregrinatiojára atyjától 100 rft. költséget kapott, mit ő az által vélt hasznosítani, hogy a peregrinatio mellett Erdély minden nevezetes helyének újonnan és gondosabban beútatását is céljául tüzte ki. Kolozsvárról 1846. ápril 1-én volt kiindulandó. „Áprilisben tehát — írta mart. 12-én atyjának -- ha Isten megsegít, indulok, még pedig gyalog. Menjen szekeren az, ki kényelem között munka és fáradság nélkül nőtt fel; nekem csak így jó menni. A szekérben sokszor elszunyynadnék, s annak, ki oly pályára készül, mint én, mindig ébren kell lennie, még éjjel is. Anyám azt mondja, hogy mint csecsemő már nem állhattam a ből-

csőt; most is szabad csak úgy vagyok, ha istenadta talpaimon állok és járok. Merre megyek, addig eszembe sem jut, míg meg nem indulok; akkor pedig alkalmasint oda fog kiütni a dolog, hogy a merre jobb út lesz, csak arra ballagok. Lesz puskám, pisztolyom, késem, botom; hát mi kell még, hogy inkább biztosítva legyek az emberokozta bajok ellen. Isten megőriz azoktól, a mik tőle függenek“.

Ugy tett, mint elhatározá. April, május, junius hóban Erdély nagyobb részét bejárván, jul. 23-kán Besztercze, Radna, Dézs és Zsibón át Kolozsvárra érkezett, s onnan még az nap Abrudbányára utazott el, honnan julius végén szülőihez Szentgericzére érkezett. Augustus egy részét szülői és rokonai között otthon töltötte el. E közben a kir. kormányzék 8078—1846 sz. alatt a berlini és göttingai egyetemekre s 2 évre szóló útlevelét kiállítva, rendelkezése alá bocsátotta. Szülőitől s testvéreitől búcsuzott tehát, útját Küüllőmegyén keresztül vette Kolozsvár felé, hová aug. 26-án megérkezett. „Egészségesen, minden költség nélkül érkeztem Kolozsvárra ezelőtt pár nappal — irá szülői és testvéreinek aug. 28-ról -- Kedves Eleküntől Borzás nevü faluban váltam el a Kis-Küüllő mellett. Elválásunkkor érzett fájdalommat csak hamar kiújtam, elgondolván, hogy mily virágdús a mező, melyre átlépendek szerettem közül, s hogy mily forrón fognak ők szeretni távol létem alatt is s édes fájdalommal emlékezni rólam, ha tán el fognék halni nagy útam fáradalmi között. September 3-án fogok indulni reggel 4 órakor. Ha hamarább olvassák leveletem, töltsék imádság közt e reggelt, de köny ne nedvesitse szemeiket, haneha örömkönyük, mert én életemben indulásom perczében leszek a legboldogabb. S miért a boldogot siratni? Én is imádkozni fogok szeretteimért; . . . kérem az Istent, miként bár addig éltesen mindnyájunkat, míg még egyszer együtt dicsőíthetjük őtet; míg elregélhetem majd a dolgokat, miket látni s tapasztalni fogok“.

Elindulása előtt kérést adott be az egyházi képv. tanácshoz, melyben írás- vagy szóbeli útasítást kért az iránt, hogy különösen mely tudományszakokban képezze magát? E kérésre a képviselő tanács azt végezte ¹⁾, hogy: „Irassék meg a főtisztelendő püspök ur által az irt akademita ifjunak, hogy jelen körülményeink között meghatározólag bizonyos tudományszakot önkiképzés okáért e. k. tanácsunk nem tűzhet ki; a miért ajánltatik, hogy általában minden tu-

¹⁾ Egyházi képv. tanács 1846. 233 jegyzőkönyvi szám.

dományokbani készületre fordítsa igyekezetét, különösen pedig a paedagógiát és a természettudományokat tárgyzó tanokra, mikro hazánkban oly jó móddal nem készülhet. Egyébaránt figyelmeztetésék, hogy statusunk benne nem csak professort, hanem papot is várt.“ Ez volt a válasz indokolt kérésére.

Kolozsvárról sept. 3-án kiindulván, 6-án Pestre érkezett, hol a nevezetességek futólagos megtekintésével 4 napot töltött el; 11-én gőzhajóval Bécsbe ment; a császári székváros nagyszerű természeti-, régiség és kép-gyűjteményei s egyéb nevezetességei pár heti idejét vették igénybe. Első levelét Bécsből írta. Pestről, hazánk fővárossáról szépen emlékezik meg, s áldja pályaválasztását, melynek csak kiindulási pontján is anynyi szépet látni s tanulni nyílt alkalma. Október elején érkezett meg Göttingába, hol az egyetemen a philosophiai szakra volt célja beiratni magát.

„Szinte három hete már, hogy Göttingenben vagyok — írá oktober 22-ről szép lelkű pártfogójához, Gedő Józsefhez. Bécs fényétől megvakulva, azt gondoltam, hogy már ott mindent láttam, mit a mívelt külföld bámulatost felmutathat; most azt mondom, hogy: ki Némethont megismerni akarja, nem csak Bécsen, Austria utolsó faluján is jöjjön innen. És ki Austria határán innen nyugodt akar lenni, feledje el nemzetét, honát, kormányát, mindenét; nem azért, mert tán tilos ezekre gondolni, hanem mert szívvérző nemzetünk parányiségának és e parányi nemzet anynyiféle érdek általi feldaraboltatásának, anynyi idegen elem általi körülvételésének elgondolása, a politikai egységet elveszített, de nyelve, szokásai és vallása által újból egyesített Némethonban. Szívvérző gondolat, hogy mig itt, hol roszt föld, hideg levegő, töméntelen népesség a vagyonság akadályai, mindenfelé lehet a boldogság nyomait látni: nálunk, hol a természet oly pazar volt kincsei osztásában, tized részét sem láthatni annak a jóllétnek, mi itt mindenfelé oly szembe-tünő. Szívvérző rá gondolni, hogy a vize közül, melyek tömérdek kincseinket magukkal kihordják, egyiknek sem jut eszébe, bár enyhítő harmat képibe visszajöni. Ah! mi valósággal Isten képei vagyunk: mi adunk ki eleget, de jutalmat érte, vagy hálát nem igen látunk. Bécsnek igazság szerint Orsovánál kellene fekünni; így nem lehetne csodálnunk, hogy csak szemfényvesztő gyárkészítményeit látjuk... szép pénzért. Bécsben láttam emlékeket, miket ez vagy amaz hálás rokon emelt; de itt a királyok emlékein mindenütt ezt lehet olvasni: Das dankbare Volk. Minket unitáriusokat vádolnak,

hogy a megváltót oly kevésbe vesszük. Igazságtalanul: mi még nem vagyunk megváltva, nem; az egész magyar nemzetet őseink bűne nehezlik; százaknak és ezereknek kell még magukat feláldozni, hogy élékelhessük: „M e g s z a b a d u l t u n k m á r !“

„És úgy találám Göttingent — így ír tovább — a mint mondtam! Oly könyvtár, oly növénykert, oly olesóság, tisztaság és oly szelid, barátságos nép, mint értesítve voltam. Csak . . . angol nincs; de azért nyélbe ütve a dolog: egyetlen scott, orvosi fakra készülő kedves ifjuval, mindjárt ide érkezésem első napján megismerkedtem, és már egy hét óta tanulok tőle angolul. S kinek köszönhetem? Senkimásnak, mint Brassainak. A Brassai neve nekem olyan, mint a mesebeli síp, melyet mihelyt megfuvintok, törpe és óriás jó segedelmemre. Mondotta volt, hogy A p e l t ¹⁾, egy igen derék itt lakó mechanicust keressen meg, köszöntsem. Ugy tettem; de ő nem lévén otthon, fia fogadott el, csakugyan mechanicus; ez bemutatott anyjának, orvosi pályára készülő öcsésének, ez a scottnak (neve William Nisbet) és több barátainak, az ifjuság legjobb-jainak, kik mindnyájan naponként két órát velem együtt scottunknál társaságban angolul tanulnak. És így már semmi akadály a lehető betegségen kívül, mi eltartóztathatna az Angolországba mehetéstől. Akadémiai tanulmányaimat nov. 2-án kezdem el. Miket fo-

¹⁾ Itt megjegyzésképen elmondhatom, hogy a Brassai ur által ajánlott Appel házban Jakab József nemcsak jó indulatu vendégszerető emberekre talált, hanem az ifjabb Appel fiuban egyik legjobb barátjára lelt. E barátság állandósítása czéjából ugyanazon utcában (Barsüszter) saját házukkal átellenben Jakobi nevű ur 359 sz. a. házában kerestek neki utszára néző csinos első emeleti lakást. E közelség, egymás napontai látása, meg a másfél évi gyakori együttlét és lelki rokonság a derék ifjút barátja nővérével, a szép és kedves Appel Johannával, Appel mechanikus leányával bensőbb viszonyba hozta, melynek egymás megnyerése, kölcsönös házassági ígéret és 1847 husvétjában egy Hamburgban és vidékére tett két hétig tartó társas kirándulás alkalmával. Hamburgban eljegyzés lett a vége. Abban állapotok meg, hogy Jakab J. elvégezve egyetemi pályáját, ha visszatér s elfoglalja tanári állomását: jegyesét leendő új hazájába szállítandja. De a sors másképp akarta. Őt elsodorta a forradalom. Jegyese híjába várta, híjába buslakodott utána. 1850-ben egyik fivére Magyarországra indult, hogy hirt vehessen felőle; de csak Bécsig hatolhatott, honnan azon meggyőződéssel tért vissza, hogy barátja elesett hazája védelmében. Mátkája két évig gyászolta, mignem szülei s két testvére elhalván, 1853-ban Olaszhonba költözött. Enynyi a mit közvetett úton Dietrich nyugalm. secretariusné, Eucken postamesterné és Schmiedt kisaszszonytól megtudtunk, kik dicsérettel emlékeznek ugy Jakab Józsefről, mint természeti bájjal, szép lélekkel s nemes érzésekkel megáldott jegyeséről.

gok hallgatni, még nem vagyok tisztában vele. Oly formán vagyok, mint a ki elsőbben megyen a hosszu tél unalmai után a már kifejlett természetbe, nem tudva, hogy az ezernyi szebbnél szebb virág közül melyiket szakítsa. Hogy mathesisre s természettudományokra készüljek, nem feledtem; de még itt is lehet választanunk, mert csak mintegy 10 felé ágazik a két tudomány s mindegyikkel egy-egy szaktanár foglalkozik. Ezen kívül a Consistorium által a gymnasialis tanulmányok figyelembe vételére is vagyok utasítva s a főtisztelendő püspök ur által a theologia el nem feledésére“.

Az egyetemre 1846 october 27-én iratta bé magát¹⁾; ekkor egész Magyarországról csak még pozsonyi Csader Károly volt ez egyetemen, 10-ik szám alatt beírva a theologusok közé.

Míg egyfelől szülőit nem mulasztotta el népies nyelven irt levelekkel tudósítani élményeiről és a látottakról, másfelől tudományos előmeneteleiről tüzetesb leveleket irt bátyjának, akkori püspök, Székely Sándornak, és különösen derék pártfogójának, Gedőnek is. E levelezések közül kevés maradt meg, a Székely Sándoréiból egy sem, legtöbb maradt meg a Gedőhöz irtak közül. Felhasználok e leveleket, mert azokból részint pártfogójához való viszonya, részint tanulásbeli iránya és elvei, világnézetei ismeretessékké lesznek.

Egy 1847 jan. 24-kén kelt s a mondott patronushoz irt leveleiben a német philantropismusról ír. Példákkal ismerteti a Gustav Adolf egylet, meg a szenvedő emberiség fölsegítésére egyesült szabad kőművesek egyletét, s azok jótékony működését a segedelmezés, nevelés, tudományi érdekekben útazó ifjak vagy tudósok gyámolítására nézve. Majd az ottani nép hagyományait és szokásait s a nép azok fentartásabani hűségét irván le, így sohajt fel meleg érzéssel: „mi régi szokásainkat azon mértékben vetkezzük le, melyben a miveltségben haladunk. S pedig kár. Miért nélkülözni azt, mi, habár semmi kár elvesztésében, de haszon is semmi. Nyelvünk szinte elveszett előbb a latin, aztán a német nyelv vak imádása következtében. Nemzeti öltözetünket a parasztok és szegény nem parasztok tartják fenn; az urak, Isten tudja mily kint állanak ki az évenként két-három ünnepélyes napon, melyen magyarban kell megjelenniök. Az ifjuság szabad mezőbeni innepe tavasszal neveltséges lett.

¹⁾ Az anyakönyv első rubrikájában ez van: „uro. 9.“; a másodikban ez „Joseph Jakab v. Szentgericze“; a harmadikban, hol a szülők állásáról van szó, ez áll: „Gutsbesitzer in Siebenbürgen zu Szentgericze“; a negyedikben: „philosoph“; az ötödikben (tandij): „6 frt.“ a hatodikban: „Zeugniszpas v. Wien“.

A májusfának hire sincs többé. A piros tojás festés a falukra és a kunyhókba huzta magát. A határkerülés husvét szombatján alig van meg néhány faluban Székelyföldön stb. stb. A németek minden eféle csekélységet drága nemzeti kincs gyanánt óvnak“.

Egy másik, ápril 19-ki keletü levelében tanulmányairól értesíti tudakozódó pátronusát. „Tegnap vagyis ma éjjeli 12 és 1 óra között érkeztem haza Hamburgból — ugymond ama levélben —; fáradt vagyok, nyugodnom kell s a levélírással nyugalmam nem lesz zavarva; tárgyul miért vegyek egyebet mint tanulmányaimat?

A mult semesterben hallgattam tapasztalati physikát, tiszta mathesist és stereometriát; mint benevolus auditor vagy itteniesen hospitans: vegytant, a vulcanok és ásványos vizek ismertetését és végre már említett scotus barátommal tanultam angolul. Ma a második semester első napján vagyunk. Hallgatni fogok gyakorlati geometriát, metaphysikát és természetphilosophiát, a physikából az optikát, acustikát és melegségtant, mikre a mult semesterben nem jutott idő; ezeken kívül veszek egy rajz és egy ének órát, részint hogy ha gymnasiumba találnék menni, ez elhanyagolt tudományágak elősegítésére valami befolyást gyakorolhassak, részint pedig, mert minden perczen látom a valamiit rajzolni tudásnak s a szép éneknek és szép beszédnek szükségét. Továbbá gyakorolni fogom a következő ingyen felolvasásokat: az újabb theologia történetét, az újabb egyházi történeteket, a régi népek cosmogoniáját. Az angolt folytatom. Hetenként 2 órát a természethistoriai muzeumban és 2-öt a növénykertben töltendek. Ezekből kivonhatja méltóságod, hogy ha lennék valami, csakugyan philosophus lennék, vagy ha szorosabban akarnám magamat még határozni: sesqui medico-theologo-philosophus. Ez nem a leghelyesebb, de mégis így kell lenni. Miért? minden megmagyarázhatja, ki helyzetemet ismeri. Ex omnibus aliquid, ex toto nihil: szokta mondani egy okos uri ember egy más oktalannak hitt uri emberről, s az okos uri ember kezében az ember tuskóvá, s az oktalannak hitében az agyag emberré idomul“.

E levelében ismerteti az egyetem kitünőbb tanárait; az orvosi fakban Langenbeck, Fuchs, Wöhler, Wagner, Rück felől mint kitünő szakférfiakról emlékezik meg. Szerinte a theologiában ott Lücke az első apostol; a philosophiai osztály hírét Gausz tartja fenn; Hausmann a mineralogiában, Lotze a speculativa philosophiában tűnnek ki; a juridikai facultáson pedig Francke a mindenkiben minden.

Emliti egyszersmind hamburgi két heti útját a Harczon, Klaus-thal, és Goszlár híres bányászhegységeken át Braunschweigba, onnan Hannoveren át a lüneburgi puszták hosszában Hamburgba. Hamburg mellett. Altonában meglátogatta Klopstock sirját, „E sirnál szégyeltem meg magamat — ugymond — hogy a port bámultam két nap, s az isteni szellemnek egy pillanatot későn is alig szentelheték. Egy pár ágacsokát a sir feletti hársfáról lemetszettem, s ez minden emlék, mit Hamburgból birok“.

Ez év (1847) elején az egyházi főtanács 13 sz. a. végzésében a kolozsvári eklézsia kérésére elhatározta, hogy Jakab József másodpapságra és theologiai professorságra alkalmaztassék. Ezen határozatot vele bátyja, Elek és Mátéfi Ferencz egyházi pénztárnok tudatták. „Megnyílt a pálya — írja erre atyjának — melyre csak mocsoktalan lábakkal, saru nélkül léphetni; és nekem erős szándékom így lépni rá; ifjuságom netáni téves lépéseit Isten és az emberek megbocsátják, mint férfi nem akarok a megbocsátásra alkalmat adni“.

Junius 29-én e határozatra való tekintettel Gedő Józsefnek is irt. „Életemben — írja — nagy változás történt; magány levél útján hallván a consistorium irántami határozatát, egészen átléptem a theologiai szakra, és most zsidó és görög biblia, egyházi történet, rakoviai catechesis sat. foglalják el helyét asztalomon a physikának, mathesisnek s egyéb ezekhez tartozóknak. Vasárnaponként nem a természet dicső templomában, a madarak karzenéje közt, hanem a hívek sergében, az Isten házában, szűk falak közt imádkozom. Nagyon örvendek, hogy a böngészettel fel kell hagynom, nem mint-ha tán nem becsülnék minden tudományt, hanem mert látom, hogy egyetlen szakban is mennyire össze kell erejüket szedni a legnagyobb talentumoknak is, ha meg akarnak állani a talpukon. A classicus nyelvek alapos ismerete, a zsidó, ide számítva egyházi és világ-történetet, természet- és észphilosophiát, a különféle egyházi felekezetek szerkezete, a szerkezet historiája, hittudomány s forrásának a bibliának helyes értését és magyarázatát stb. stb. a legóriásibb erőt is képesek nem egy pár évig, hanem egy hosszú életen át foglalkozásban tartani. Ezt meggondolva, miután egyebekből annyit tanultam, mennyi egy ember alaki miveltségére szükséges, örömmel tettem félre minden egyebet s vettem kezembe a szent könyvet és kulcsait. Hittudományt erős szándékom Angolionban hallgatni, Mikor? még meg nem mondhatom“.

Ez évet még Göttingában töltötte el; de az év vége felé ottani tanulmányaival elkészülvén, Angolhonba menetele iránt a lépéseket idejekorán megtette; 1848. január 1-én a püspökhöz, az Egyh. K. tanács elébe terjesztés végett levelet irt, melyben annak ad kifejezést, hogy -- „miután a göttingai egyetemen oly tudományokban képezte volna magát, melyekre körülményeinknél fogva nagyobb szükségét látja, szándékoznék a jövő márczius 20-ik napja körül a göttingai egyetemről megválni s különösen angolhoni hitronkonainkat is meglátogatni, hitronkoninknál szerezhető vallásbeli ösmeretei öregbitése és a közelebről félbeszakadt levelezési közlekedésnek felelevenítése tekintetéből; kérvén egyszersmind az egyh. képv. Tanácsot, küldene számára egy latinul fogalmazott ajánlóvagy hitlevelet, melyben mint az E. K. Tanács küldötte lenne kijelölve, s egyszersmind a szükséges útasítással lenne ellátva.“ A Képv. Tanács határozata ¹⁾ a kérelem teljesítését rendelte el, és ő az ajánlólevelet csakhamar megkapta.

Ez időpont s az Angolhonba indulására kitűzött nap (márcz. 20-ka) között egy nevezetes, egész Európát mozgásba hozó esemény történt: a februári francia forradalom. A szabadság e dicsőségteljes győzelme Jakab József érzelmeiben erős visszhangra talált; hazája s az ottani törekvések jutottak eszébe. Göttingában nem volt többé nyugodalma; egyet gondolt, s már márczius elején Párisban volt; ott járt-kelt ama dicsó és felséges nép között, mely „demokrata, mint a természet és evangelium;“ melynek szava isten szava, mely az 1830. júliusi forradalom 3 napi alkotását, 3 nap alatt lerombolá, s helyébe újat alkotott: a köztársaságot. Ekkor történt, hogy Dobsa Lajos hazánkfia, a Párisban lakó magyarok gyűlhelyén a Cafè Denmark-ban márczius 12-én proclamatiót függesztett ki, minek eredménye az lett, hogy márcz. 15-én — mely nap Pestnek

¹⁾ E. K. T. 13 és 48 sz. a. jegykönyvi határozatai. A képv. Tanács első határozata Jakab Józsefnek egyszersmind az egyházi célokra gyűjtést is feladatává kívánta tenni; midőn az ajánlólevél mellé csatolni kívánt aláírási ív angolra fordítás végett Paget egyházi tanácsossal közöltetett, ő azon véleményt terjesztette a consistorium elé, hogy a segedelem-gyűjtésre felkatalmazó hitlevél czélszerűbben úgy volna szerkesztendő, hogy az egyház szükségletei statisztikai adatokkal lennének kimutatandók. Ez indítvány tárgyalása akkor a közelebbi főtanácsra halasztással, örökre ad acta tétetett. Közelebről fölmerülvén amerikai hitronkonaink küldöttek általi megkeresése: az itt említett határozatokat, majd a módzatok megállapítására nézve, jó lesz figyelemre méltatni az illetőknek.

s vele hazánknak is legdicsebb napja volt -- a Párisban lakó magyarok mintegy 300-an, nemzeti lobogókkal, megjelenve a francia ideiglenes kormány előtt, azt a magyar nemzet nevében üdvözölték. Ez alkalommal mondá Lamartine a küldöttségnek amaz emlékezetes szavakat: „Ha visszatérnek önök szép hazájukba, mondják meg annak, hogy anynyi barátot számlál Franciaországban, a hány francia polgár van.“

E nagyszerű napon Jakab József Párisban volt, résztvett a dicső tüntetésben; hallotta az őket körülvevő s velök együtt lelkesülő francziák kiáltásait: „Vive les hongrois!“; és az ő kiáltása is bevegült ama 300 lelkes magyar torokból harsogott menydörgő válszkiáltásba: Vive la Republique!“

Telve tüzzel, lelkesedéssel hagyta el Párist. Londonba ment pályáját bevégezni. Kevés idő volt már hátra; de az idő rövidségét a munka szeretet, az éles, gyors felfogás és vasszorgalom sokszorosan kipótolta. Ő a július végéig hátra volt rövid idő alatt theologiát tanult; nevezetességeket, tudományos intézeteket, gyűjteményeket, állat és növénykerteket látogatott meg; tudományos felolvasásokra járt el ¹⁾ s még az angol népelet megismerésére is nem csekély gondot fordított; a főczél különben is inkább az volt, hogy ottani hitrokonainkkal újlag összeköttetésbe jöjön egyházunk, ő megismerje az ottani s megismertesse az itteni viszonyokat.

Szabad napjait London környékére tett vidéki kirándulásokra fordította; sőt alkalmat lelvén, egész Scotiát beutazta. Ez utazásra Ossian és Burns műveinek hatása alatt szánta el magát. Lelkesedéssel járta be a Highland Ossian muzsája által megénekelt csaták dicsőítette bérczvidékeit, s nagy előszeretettel tette figyelme tárgyává a Lowland Burns műveiből ismeretes szelíd házi örömeit, szokásait. Ugy találta, hogy „nincs két ország és két nép hasonlóbb egymáshoz, mint Scotia és Székelyföld, mint a scotus és a székely.“²⁾

Londonban tanulmányait bevégezve, július végén hazaindult. Tanárai jó véleménye kísérte el; jó oldalról itélték meg akkor s

¹⁾ Az ily felolvasásokról jegyzeteket vitt; többet közölt is belőlök, többek közt Farraday híres chemicus egy vegytani felolvasását, a londoni bölcsészeti társaság előtt. Berde: „Ipar és természet barát“-ja 1848. 22-ik számában. Egy másik szintén attól u. ott 22. — ²⁾ Scotiai útjáról „Töredékek scotiai úti naplóból“ — cím alatt szép közleményeket hozott az „Ipar- és Természetbarát“ 1848. szeptemberi folyama 19, 20, 21, 22, 23 számokban. Különösen érdekes része e közleményeknek a székelyek és scotok egybehasonlítása és a kettő közti párhuzam.

emegették azután is. Az öreg Taylor, háromszázados emlék-ünnepünk vendége, könyes szemekkel emlékezett meg róla, mint házának egykori vendégéről. Martineau sokra becsülte, de Jakab József gondolkozásmódja és az akkori magyarországi állapotok egybevetéséből annak még Londonból elindulásakor aggodólag és jóindulatú szívvvel jósolta meg: „katona lesz önből s nem pap.“

Augustus elején érkezett haza szülőihez méhként megrakodva a tudomány kincseivel. A viszontlátás édes örömeinek szentelt pár napi otthon mulatás után sietett Kolozsvárra állomása elfoglalására. Az E. K. Tanács, korábbi határozatai értelmében a hittani tudományok tanszékére és a kolozsvári másodpapságra jelölte ki őt; ¹⁾ kimondván, hogy tanszékét szeptember 1-ével, s papi hivatalát ezintén minél előbb foglalja el.

Különös volt az ő sorsa e tekintetben. Lelkesülve szép feladatú tanítói és lelkészi hivatala iránt; nagy reményeket kötve tanulmányai és szellemi fényes tehetségei hasznosíthatására nézve jövője megalapításához s ismerve azon magasztos kötelességeket, melyek hűteljesítése egy tanárt és papot közhálára érdemesítenek s nem középszerű nymbuszszal vesznek körül; és mégis tapasztalni napról-napra, hogy szívében egy másik lelkesedés fejlődik hatalmassá, és egy másik általánosabb kötelezettség érzése válik lelkiösmerete előtt törvénynyé. Melyikkel szakítson? Mindkettőre el van kötelezve; egyikkel egyházunknak, másikkal a hazának adósa. S bármelyikre essék választása, sokat veszíthet a másik elmellőzésével. Életének ez volt legingatagabb pillanata: s végre is a két érzésnek kiegyeztetésére tökéltte el magát. Világosabban szólok. Már hazajövetelekor hazánk politikai közéleté teljes hullámvészében volt. A korszellem, mely a vén Európát rázkodásba hozta, hazánkat is felverte síri álmából. A háromszázados tétlenségéből felébredt nemzet erős karokkal fogott ama századok mulasztásai helyrehozásának óriás munkájához: hogy jövődjét, régi dicsőségének nagyságához méltó alapra építse fel. A camarilla és galád szövetségesei megzavarták a nemzetet e nagy munkájában; olajat öntöttek a tüzre, s eldobták a kockát, melyre minden önérzetes nép azzal felelt volna, mivel a magyar. A camarilla által mesterségesen felköltött ellenséggel szemben Magyarország is kibontá háromszínű zászlóját, és e fennen lobogó zászló alá ezrenként gyűlt a nemzet ifjúsága.

¹⁾ L. 1848. évi aug. 20. és szept. 3-ik E. K. tanácsi ülések jegyzőkönyve 170. 178. sz. a. határozatait.

E zászló iránti lelkesülés volt az, mi Jakab József szívében a szép pályája iránt érzett lelkesedéssel tusát vívott; abban állapotodott meg, hogy mindkettőnek megfelel. Már szept. 10-ki papi beköszöntő beszédének alapigéjeül ama bibliai helyet vette fel: „Nem azért jöttem, hogy békességet hozzak, hanem fegyvert;“ és a beszédben, a keresztyéni oktatás mellett be volt szöve az is corollariumképpen, hogy a fegyver, mely hajdan a keresztyén vallás terjesztésére fordított: ma a haza és népszabadság védelmére vált szükségessé.

Voltak, kik e beszédet túlmerésznek tartották; egy pár conservativ gondolkozásu el is szörnyüködött e lelkes ifju gondolkozás-módja s beszédei szabad elvü iránya fölött; de általában véve mint papot szerette, örömet hallgatta a közönség; s a következmények bebizonyították, hogy a jövő képét tiszta szemmel látta, s józanul következtetett rá.

Elveit nem csak szószékről hirdette, tettei is megfelelték azoknak. Alig jelent meg Eötvös cultus minister sept. 2-ki rendelete, melyben bármely vallásfelekezetbeli lelkészek s iskolatanítóknak, kik szívök magasztos sugallatát követve, készek az önkéntes nemzetörök zászlói alatt a haza védelmére fegyvert fogni, biztosította a haza nevében a jövődjük felőli állami gondoskodást; Jakab József is azonnal beállt a nemzetörök sorába, s a pap és tanárság mellett exercirozni is tanult szorgalmasan. Az fájt neki, hogy nem vehet részt a rendes honvédség sorai közt a haza ellenségei elleni küzdelemben; midőn bátyja Kossuthhuszárrá lett, örömmel tudatta ezt atyjával; „csak az esik roszul lelkenek — jegyzé meg — hogy miért nem mehetek én is“. Nemsokára azonban ezen kívánsága teljesülésének is eljött — fájdalom — az ideje.

A Puchner és Urbán gyalázatos eljárásai folytán Erdélyben támadt belvillongások kényszerítették b. Way Miklós kormánybiztost, hogy általános népfelkelést hirdessen. October 23-án kibocsátotta a népfelkelést elrendező proclamatioját.

A camarilla e szomoruan nevezetes két eszközének a proclamatióban felsorolt bűn lajstroma meggyőzték J. J.-t újlag is, hogy a haza komolyan veszedelemben van; s mivel őt fennebb említett állomásához egyházunk iránti maga lekötelezése szorosan oda fűzte, kérelmet nyújtott be a királyi biztoshoz, melyben a haza védelmére épp akkor alakult szabad lovas csapathoz önkénytes beállási szándékát kijelentve, kérte a kir. biztost, hogy csatában elesése

esetére felekezeti előljáróságának — az ő külföldön képeztetése tett 1300 ezüst forintnyi költségei megtérítését biztosítsa. A királyi biztos készörömet fogadta el a kérelmet ¹⁾, s nyújtott módot a derék ifju katonává lehetésére.

Az E. K. T. oct. 30-ki felterjesztésében méltányolta Jakab József elhatározását s elfogadta a kir. biztos ide vágó ajánlatát.

Négy nap mulva Jakab József ezt írta szüleinek: „Délben indulok Enyedre harczba, mint tűzér az ágyukkal. Ha el találok esni, ne sirassatok, mert a hazáért, nemzetünkért s szabadságunkért esem el“. „Ha meg kell halnom, hadd halljak — írj egy alkalommal ismét — a hazáért halni meg, szép halál nekem. Legyenek, édes szülőim, jó kedvvel, ha a harczban elszegényedtek is, ad az Isten minden napra egy darab kenyeret, s e mellett só és pecsenye helyett ott lesz az áldott szabadság, mely után oly rég óta sohajtozunk, s melyért ma anynyi hű magyar ere vérzik“.

Erdély majd minden nagyobb csatájában részt vett. Birván a technikai és matematikai ismeretek kellő mértékével az ágyukezelésnél csak hamar altisztté lett, s mint kitűnő irányzó, többször kiérdemelte előljárói dicsérő elismerését. Ágyuját úgy szerette, mint a huszár szereti kényeztetett lovát. Szerencsétlenségének is e volt forrása. 1849-ben a végzeteljes február 18-ki magyarósi ütközetben, mely Riczkónak is életébe került, a vezénylet roszasága miatt azon üteg, melynél Jakab J. szolgált, fedezet nélkül hagyatott, az ágyu szolgálati személyzetéből mindazok, kik még nem futottak, fogságba estek. Jakab József — mint egy szemtanu elbeszéléséből sikerült tudomást szerezniem felőle — midőn az ellenséges haderőt az őik álláspontjuk ellen törni látta, s látta a fejtelenséget és ingado-

¹⁾ Lásd a kir. biztos 1761. 1848 sz. eredeti átiratát 228—848 E. K. Tanácsi szám alatt. Az eredeti átirat im ez: Az egységhevők egyházi felügyelőségének. Az itteni egységhevők főtanodájokban hittanár, Jakab Józsefnek hozzám beadott kérelmét, mely szerint a hon védelmére alakult szabad lovas csapat zászlója alá esküvésű szándokát jelentve, a csatáiban eleste esetére a neki külföldön kiképzésére felekezete előljárói által adott 1300 ezüst forint összeget biztosítani kéri, — oly ajánlattal küldöm át ezen egyházi főfelügyelőségnek, hogy a haza védelmére magát elszánt derék honfiunk fennebbi czélzatát méltányolván, tanári állomását a csatáiban küzdelme idejéig számára fentartani óhajtanám, ha pedig ez némi akadályok miatt nem teljesíthetnének, arról minden esetben gondoskodandom, hogy a kiképzésére felekezete előljárói által adott 1300 e. f. összeg az álladalom által egy ifjunak hasonlóan e főtanoda részére külföldre leendő kiküldhetése végett biztosíttassék. Kolozsvártt October 29-én 1848.

zást a saját csapatokban, mincképp közvetlen következménye a szaladás lett: elhatározta magát Kis Pista, kedves barátjával, hogy ágyuját oda nem hagyja s gyáván meg nem szalad, inkább magát feláldozza. Tűzelt tehát folytonosan; fedte a többiek visszavonulását, s midőn látta, hogy körül van véve, ráborult ágyujára, átölelte karjaival és úgy siratta azt a meg nem védhetett ércdarabot, a hazát és saját vesztett szabadságát. Mint fogoly vitetett Bécsbe, onnan Mantuába, hol egy osztrák ezredbe besorozták.

A szülők, kiknek büszkesége volt, hogy három fiok szolgál a magyar szabadság-zászlók alatt, hirt sem hallottak fölöle; vagy meghalt, vagy elfogták; ezt kezdték sejteni, midőn levelezése megszakadt. Bátyja, Elek szorgalmasan tudakozódott utána, de nyomra sehogy sem jutott; búslakodó édes anyjának csak azt írhatá kutatásai után: „Szegény Józsefről semmit sem hallok, mindennap megemlékezem rá, és sokszor megsiratom; de azért mégis reményelem, hogy tán Isten még egyszer egymást látnunk engedi. Szegény, szegény öcsém! Áruló vezér és saját lelkének nemcs büszkesége, hogy szakasztá ki kezeink közül, hogy fosztá meg tőle a hazát, s őt imádott hazájától“. De ez nem volt vigasztalás a gyermeke szerencsés visszatérte iránt naponta sohaj és könyek közt imádkozó édes anyára nézve; ő birt annak tudatával, hogy a költő hozzá is szólott e verseiben:

Kínnal szült fiaikat szomorúságodra neveltél;
 Inségben nőttek nagyra könyeid alatt,
 S a szükség őket szanaszét ragadozta...

.

Oh végetlennek kell lenni az üdvnek egekben
 Hogy kielégítsen földi keserveidért.

Életrati adat forrásom clapad. Csak egy-egy kicsinyke jel mutatja már az életpálya folyamát, melyet ez életrajznak ismertetni kell. Olvasóm elnézi, ha e helyen kissé terjedtebben használom fel a fennmaradt adatok tartalmát; a korszak, melyben az ezutáni cselekvények lejártak, olyan volt, hol a meglevő feljegyzések, levelezések sokszoros becsértékkal bírnak, ép azért, mivel nagyon kevés ilyen jutott át ama korból ránk. A kémrendszer, mely gondolkodásmódunkat és érzéseinket folytonos ellenőrzésben tartotta, nagyon sok becses tartalmu feljegyzést változtatott hamuvá.

Ez életrajzra nézve is a leírt események után legelső adato-

mat Jakab József egy 1849 dec. 25-én egy görögthoni városból Kal-kiszból Székely Sándor akkori unitárius püspökhöz irt levele képezi. „Ma esztendeje — így ir ama levélben — hogy fővárosunkat visszafoglalta a győzelmes erdélyi magyar hadsereg; ma esztendeje még Erdély fia voltam. Szivem bálványa, hazám, öszszedölt; s ha áll is, azt mondom öszszedölt, mert elvesztette feje koronáját, szabadságát. Én e romnak többé fia nem vagyok; miért is imádni hallottakat? Ma esztendeje öt héti bujdosás szenvedésivel érkeztem én is Kolozsvárra: kelljen bár bújdosnom ezer esztendeig, tizszer ezer szenvedés közt megöszszülnöm, s tizszer megifjodnom: többé a szolgaság földére nem fogok lépni. Miért is nekem oda mennem, hol minden lépten szabadságért elvérzett hős fiak sirját látom, s magát a szabadságot sehol se találom? Miért nekem oda mennem, hol szemközt köpdősnek ha azt mondom: „én szabad magyar vagyok“? S hol van a zúg, honnan e megátalkodott sorokat írom, kérdi ön? A szabad Görögországnak egy szabad szigetében uram, hova én, hajh! minő sok szenvedések után jutottam! A február 18-ki magyarósi szerencsétlen csatának — hol Riczkó is elesett -- hírét tudom, hallotta ön? Itt engem is elfogtak, s csak azért kívánok élni, hogy büntessem magam, miért nem tudtam akkor meghalni. Ezer testi nélkülözések, s ugyananyyi lelki kinok közt hurezoltak Bécsig, hol a kórházban három hetet töltve, Olaszországba vittek; itt Mantuában 5 hétig elzárva senyvesztettek, honnan egy az Izrael 12 nemzetségéből öszszeöntött gyalázatos magyar császári regimenthez küldöttek bakancsosnak. Már hitték, hogy öt és fél hónapi sanyargattatás után meg vagyok törve, azért mint pennás embert megérkezésem napján rögtön század irnokának tettek, mit is két hétig ernyedetlen!! szorgalommal folytatván, daczára az ígért bitófának és golyónak, elbúcsuztam a kapufélfától s Kis Pista, mind végig hünek ismert barátommal megszöktem, részt veendő, mint katona nemzetem szabadságharcaiban. Genuában az ott tartózkodó más magyar szökevények rendetlenségei miatt mind ketten börtönbe kerültünk s ott emésztettek a férgek és éhség, mig, hogy nyomorunk kelyhe megteljék, azt is bizonyosan meghallottuk, hogy Görgei elárulta szerencsétlen hazánkat. Végre elkészült a minket az olasz emigránsokkal együtt Görögországba viendő hajó. Útnak indultunk minden szél nélkül. Az első kedvezőbbecske szél hajónkat anynyira megrepesztette, hogy csak 160 ember négyszer huszonegy órai éjjelnappali munkája s a gondviselés mentett meg Sicilia

szomszédságában a hajótöréstől. Máltában megigazítottuk hajónkat. Megfordulva a pyreusi kikötőben, meg Syrában, october vége felé ide kerültem. Iskolában lakom, még pedig ennek a könyvtárában, mint tagja az iskola igazgató családjának. A tudományoknak élek; időtöltésből könyvet kötök. Tanítok latint, angolt és francziát. A ki ismer, becsül, kivéve az egyetlen pečovics magyart, a ki itt lakik. Szükséget semmiben sem szenvedek. „Kérem önt, írja meg szülőimnek — ha élnek — hogy élek, s oly állapotban; hogy mikor magukkal tehetlenek fognak lenni, rajtuk segíthetni fogok, őket most is oly gyöngéden szeretem, mint gyermek koromban. Írja meg, él-e vagy meghalt bátyám, szülőim, Brassai, kinek tanulmányaim nagyobb részét köszönhetem; kik élnek s kik haltak meg honfiaink közül“.

Eddig a levél. Teljesítette-e a néhai püspök kéréseit, átadta-e üzeneteit nem tudom, de hiszem, hogy nagyon hallgatott vele, hogy miféle levelet kapott, s választ sem adott rá. Veszedelmes vállalat lett volna az abban az időben.

Az, hogy a fennebbi levelére választ nem kapott, nem csüggesztette el őt. Új meg új levelet írt. Végre egy görög barátjának trieszti fivére kereskedelmi üzleti öszszeköttetései folytán 1850 végén egy levelét, politikai fogságból épp akkor kiszabadult bátyja kezébe játszania csakugyan sikerült. A testvéri szeretet ily körülmények közt indokolt mély fájdalommal; de az egymás feltalálása iránti határtalan öröm szent érzésével válaszolt ez vissza 1851 január 12-én.

Jakab Józsefnek ekkor az volt czélja, hogy görög állampolgárrá legyen s közhivatalt vállaljon ott. Bátyja irántai benső barátsága s testvéri szeretete azonban hazafias kötelességét sokkal élénkebben kötötte lelkére, semhogy azt tenni továbbra is elhatározása maradt volna.

Ezutáni minden törekvése abban öszzpontosult, barátokat szeretni új, de ideiglenes hazájában, s szorgalma által önfentartását s némi jövedelemszerzést biztosítani. Mindkettőt elérte. Tartozkodása helyén Kalkiszban oly népszerűségre vergődött, mint tanár oly köztiszteletnek örvendett, hogy a legelső emberek megtisztelőnek tarták önmagukra nézve barátságát. Legbensőbb barátjai a következők voltak: Thiers francia consul, Iliadi törvényszéki elnök, Kri-zottis prókátor, Duma és Ikadisz kereskedő, Papanosz cukrász, Kolmár, Nötig orvosok stb.

Később megvált a városi iskola tanítójától s önálló intézete volt. Tanítványai reggeli 6 órától esti 7 óráig minden óráját lefoglalták, és ő mégis ott és akkor is folytonosan tanult; elsajátította az új és ó görög nyelvet, s mind kettőt beszélte. Tudományos híre olyan volt, hogy az neki a görögök egykori bölcsei iránti tiszteletet és közbecsülést biztosította. Különben őt is bölcseik képpen tisztelték a tiszta szivü, jóindulatu görögök. Havi keresménye már az első hóban 150 drachmát tett ki. 1851 végén Syrába hivatott meg tanárnak, egyelőre habozott, később azonban Athenben fényes tanári vizsgát tevén le, elfoglalta a szép és tiszteletre méltó megbecsülést és ismételt meghivatást. Büszke volt rá, hogy azon városban tett tanári vizsgát, melyet a tudományok bölcsőjének, szülővárosának neveznek világszerte.

Határtalan lelkesedéssel szolt olykor azon nevezetességekről, melyek naponta szeméi előtt és látkörében voltak. Lakásáról, mely történelmi nevezetességi szigetekre és azon pontra néző kilátással bírt, hol Aristoteles az árapály oka felett elmélkedve tengerbe fult. De bár mi sok szép megragadó kép kötötte őt a szabad Göröghon földéhez, egész valóján meglátszott az a honvágy, az az öszszekötő kapocs, az édes hazával, melyet legszebben az a költőnk dicsőített meg, ki azt irta a magyarnak hazája felől, hogy:

„A nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely,
Áldjon vagy verjen sors keze
Itt élned halnod kell“.

Jakab József erősen és mind erősebben érezte ennek valóságát, már 1852-ben irta fivérének, eszközöljen amnestiát számára. — Megpróbálta, de sikertelenül. Végre eljött ugyan az amnestia ideje, de rá nézve nagyon későn.

Egyik levelében írja bátyjához: „A hontalanság gondolata egész valómat megzavarja. Új hazámról beszélsz, s beszéltem én is többször, de hidd el, számunkra a nagy világon hazánkön kívül nincs haza. Hazudik, a ki még mondja: ubi bene, ibi patria. Alig egy évvel ezelőtt még hittem, hogy itten, megelégedve sorsommal, ugy fogom elnyomott hazánk sorsát figyelemmel követni, siratni. E hitnek többé birtokában nem vagyok; mint gyermek, vágyom hazámba: nem azért, hogy nyugodtan kényelmesen éljek, hanem hogy megoszszam veletek könyeiteket. Anynyi szeretetet, anynyi szabadságot, anynyi anyagi hasznot, mint itten, hazánkban soha sem fo-

gok élvezni, és mégis közitekbe vágyom, a nyomor fészkébe. S tán értetek csupán? kérditek; nem: az életvágy vonz mindenen felett leghatalmasabban. Ugyan élet az, mit bujdosásban töltünk? Eddig csak készültem az életre, most élni akarok. Élnem kell tehát, s élni minél hamarább hazámba mennem: annak légeivel tápláltatnom, napjánál melegednem s földébe temetkezmem. Te gondoskodj becsületos amnestiáról. És sürgette mindörökké az amnestiát. Atyja 1853 elején megkísértette eszközölni, de eredménytelenül. Még választ sem kapott kérelmére. Egyházunk pedig nem is mert szót emelni érte. Amazt a honvágy gyötörte, beteggé tette, lázban tartotta és sorvasztotta napról napra. Környezete nem volt képes megérteni a búskomorságot mi kedvenczén erőt venni látszott. Nem ismerték a titkon rágó férget szívében. Orvosai fürdőt ajánlatak és Nápolyba küldék üdülni. De az újabb bujdosás még inkább feldulta, megrendítette egészségi állapotát. Már közel volt Nápolyhoz, midőn az utazás törődéseitől is szenvedvén, halálát már közelben érezte. Egy kis sziget-kikötőből utolsó levelét írta fivéréhez, melyben tudatja vele roncsolt és sulyos egészségi állapotát. „Ha több levelet nem kapsz tőlem, jele hogy meghaltam. Isten áldjon meg titeket. Anyámnak és apámnak légy helyettem is öreg napjaikban hű és jóindulatu gyámola“.

Ezek utolsó sorai voltak; mert nem irt: biztos, hogy csakugyan elhalt. Szive szakadt-e meg a honvágytól, vagy egyéb okozta halálát; tenger nyelte el testét, vagy a tengerparti hullámoktól verdesett sziklák között van-e sirja, nem tudom. Nem érhettem meg, hogy hazáját még egyszer meglássa, sem hogy annak hön óhajtott szabadsága felől legalább hirt vehessen.

Isten nyugtassa meg az ő sokat hányódott porait; nekünk pedig adjon erőt, hogy nemes lelke érzései, fenkölt gondolkozásmódja és felmagasztaló nemes büszkesége szép példáját követhessük.

Nagy János.